

* RECENZE *

Rozumění jazykům literatury a jejich modalitě

Verč, I.: Razumevanje jezikov književnosti. Studia Litteraria, red. Darko Dolinar, Marko Juvan, Ljubljana 2010.

Slovinský literární vědec, rusista Ivan Verč přišel před časem s publikací, která stojí jakoby rozkročena mezi teorií a praxí, mezi teorií vklíněnou do praxe a praxí, jež štěpí teorii, v kontaktu s „Hochtheorie“, ale současně uprostřed publikací souvisejících s věcí tak konkrétní, jako je Boloňská deklarace. Ta ostatně přinesla právě Slovincům (nejen jim) mnoho problémů a její aplikaci na filologické obory se (jak mohu dosvědčit) úporně bránili; na druhé straně je pravda, že silové podněty tohoto dokumentu přiměly filology k zamyšlení nad novými přístupy k literatuře ve spojitosti s metodologií a metodikou.

Verč chce analyzovat současný stav literární vědy stejně, i když jinak než jeho slovinský kolega Marko Juvan (*Literarna veda v rekonstrukciji*, Ljubljana 2006). Na počátku stojí jeho výklad pozice literatury a literární vědy v současnosti, kde užívá k svým ilustracím i filmu, potom následuje úvaha o fungování literární vědy v rámci Boloňského systému, potom se dostává k jazyku literatury a literární vědy, vykládá je v drobných exkurzech (komerční cíl, kriminální zápletka, nefikční žánry, autoreferenčnost reality) a vše ústí v pojetí čtyř jazykových modalit (jazyk Boha, jazyk bohů, jazyk života a jazyka jazyka), přičemž autor zkoumá i jejich prolínání.

Druhá část práce vychází z analýzy ruského realismu, kde se opírá o textové reference klasicismu a romantiky (romantismu) na příkladu děl Gogolových a Dostojevského: zajímavý je pasus o paradoxu realismu v sovětském Rusku, jenž na utváření klasického realismu navazuje. V epilogickém pátrání po ruské avantgardě nám autor předvedl schéma ne-textové referenčnosti, jež nakonec dělí literární směry do dvou sloupců podle deskripce světa a znaku (naturalismus, symbolismus a „nový realismus“ tu stojí proti avantgardě a postmoderně, event. „nové próze“ 90. let minulého století). Je až překvapující, kolik je tu úvah souznejších s projekty tzv. Šaboukova týmu 70.–80. let minulého století, kde jsem měl tu čest dvakrát přednášet, s jejich slovníkem pojmů, s některými publikacemi, na nichž měl Ivi podíl Zdeněk Mathauser (*Umění a skutečnost*, 1976), s jeho pojetím mizeze a intervalu umění a skutečnosti, ale to vše bylo a muselo být zapomenuto a slovinskému badateli to ani nelze mít za zlé: kde by se s těmito věcmi mohl setkat? Stále totiž provozujeme známý sport neustálého objevování nového a předstírání, že před námi nebylo nic nebo jen něco. Upřímně řečeno, nikdy jsem těmito schématům zcela nerozuměl, začínal s nimi kdysi I. Smirnov, když zkoumal transformace poetických systémů (1976) a kulturních bloků (baroko – futurismus): stále si přitom nejsem jist jejich užitečností; myslím, že se v nich ze skutečné literární reality víc ztrácí, než získává.

Obecně teoretickou rovinu Verčovy knihy ochuzuje fakt, že jeho ilustrace jsou takřka výhradně ruské proveniencie, nicméně současně to ukazuje na ruské inspirace a na podivnou podobu ruské literatury od samého začátku. V uvedeném schématu, kde se uvádí např. mýtus, středověk se označuje jako „náboženský kulturní model“ a pak následuje klasicismus a romantika (romantismus), nám mnoho mezičlánků chybí; nevím, zda tyto pojmy je dokážou svou obecnou polohou nahradit.

Verč se opírá o standardní literaturu: jednak o domácí slovinskou, o své generační druhy nebo lidi jinak blízké (Marko Juvan, Miha Javornik, také slovinský rusistický klasik Aleksander Skaza), o ruské autory na Západě prověřené (historicky se objevuje V. G. Bělinskij, jinak Roman Jakobson, Michail Bachtin, Jurij Lotman, jaksi z povinnosti tu stojí jedna kniha D. S. Lichačova, nicméně ta pro dané téma nikoli nejinspirativnější, slavný lingvista Viktor Živov), vzhledem k Verčovu terstskému působišti na pomezí jsou tu ovšem Italové, pochopitelně mytopoetici V. Toporov, Vjač. Ivanov, ruští formalisté, italský neapolský profesor Boris Uspenskij, z Poláků vlastně jen Jerzy Faryno, do jehož neuvěřitelně objemného festschriftu (2011) Verč výrazně přispěl, více se tu projevují osobní vazby (A. Kovács), z filosofů jsou tu povinně M. Heidegger, H.-G. Gadamer, Paul Ricoeur, Richard Rorty, prostě všechno to, co každý evropský a americký intelektuál musí uvádět, aby se neznemožnil, k čemuž patří i to, kdo se uvádět nemá. Chybí tu výrazně celá polská literární teorie, absentují Němci, jiní Rusové, o celé střední Evropě raději pomlčím, chybí tu dost i z románského světa a USA, tedy to, co by v daném případě bylo relevantní.

To, že Verč usouvztažnil Boloňskou deklaraci s literaturou a literární vědou, je užitečné, to, že se zamyslel nad jejich současnou funkcí a podobou dnes i jejich vizí, také. Stejně jako jeho úvahy o modalitě jazyka literatury a podivné poloze ruského písemnictví, jež jako by již dávno otvíralo nové „hvězdné brány“ do té doby zapovězených vesmírů. Je tu i náznak nového vývoje jako nový počátek nebo počínající konec. Verčova kniha je dosti přesnou reflexí stavu současné literatury a literární vědy, únavy staré civilizace, jež je věčným návratem dopředu, stabilním palimpsestem něčeho původního, co musí být nalezeno, ale dosud se skrývá, něco jako kámen mudrců, který literatuře a její teoretické reflexi dá nový impuls.

Ivo Pospíšil

Magnetické polia srbskeje avantgardy

Tešić, G.: Српска књижевна авангарда. Књижевноисторијски контекст (1902–1934). Институт за књижевност и уметност - Службени гласник, Београд 2009, 618 с.

V roku 2009 vyšla v Belehrade objemná práca srbského literárneho historika a profesora Univerzity v Novom Sade Gojka Tešića. Tešić sa už viac ako tridsať rokov systematicky venuje mapovaniu osudov avantgardy v srbskom literárnom kontexte a v súbehu s publikovaním literárnohistorických sond sa tvrdohlavo venuje vydávaniu textov srbských avantgardných autorov a zahraničných teoretikov avantgardy. Monografia *Српска књижевна авангарда. Књижевноисторијски контекст (1902–1934)* sumuje doterajšie Tešićove pohľady na predmetné obdobie, pričom ponúka viacero inšpiratívnych ale tiež problematických momentov.